

Contemporary Language Education, Methodology, Pedagogy, and Psychology

FRI-110-1-CLEMPP(S)-01

PEDAGOGICAL ENTREPRENEURSHIP – A TRANSFORMATIVE MODEL OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION⁷¹

Assoc. Prof. Diana Zhelezova - Mindizova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,

“Angel Kanchev” University of Ruse

Phone: 086-821 521

E-mail: dmindizova@uni-ruse.bg

Abstract: *The article represents pedagogical entrepreneurship as a transformative model of pedagogical communication that aligns education with the complexities and opportunities of the social demands in 21st century. By merging entrepreneurial thinking with pedagogical practice, it designs the communicative relationship between teachers and learners as dynamic, dialogical, and creative. Entrepreneurial educators act as catalysts for transformation, facilitating authentic communication that inspires innovation, critical reflection, and social responsibility.*

Keywords: *the skill of initiative and entrepreneurship, new roles of teachers, creativity, innovation and risk-taking.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Значение на думата *предприемач* е тясно свързано с предприемането, със започването на нещо ново, с организирането на това ново начало по най-ефективен начин. Самостоятелното поемане на рисковете от крайните резултатите на предприетата стопанска дейност, също е свързано с посочения термин. Предприемачът е едновременно и иноватор, и създател. Той открива възможностите, които превръща в работещи и продаващи се идеи. Той създава нови продукти и услуги чрез труд, вложено време, усилия, пари, знания и умения. Европейската комисия разглежда обучението по предприемачество като средство, което може да помогне на младите хора да бъдат по-предприемчиви. Става въпрос за изграждането на общ набор от компетентности, приложими във всички сфери на живота, а не само за управлението на предприятие. Това включва всички форми на учене, образование и обучение, които допринасят за изграждането на предприемачески дух, компетентност и поведение — със или без търговска цел.

През ноември 2012 г. Европейската комисия публикува Съобщението „Преосмисляне на образованието: инвестиране в умения за постигане на по-добри социално-икономически резултати“. В документа се подчертава, че за развиването на „умения за 21-ви век“ са необходими усилия за изграждане на универсални умения като предприемачеството и се набляга на „критическото мислене, инициативността, способността за решаване на проблеми и за работата в дух на сътрудничество“. На тези предприемачески умения следва да се обърне специално внимание, тъй като те не само помагат за усвояването на конкретна предприемаческа дейност, но също така повишават пригодността за заетост на младите хора.

„Държавите членки следва да насърчават предприемаческите умения още в рамките на основното образование, като въвеждат нови и творчески методи на преподаване и учене, а при преминаването от средно към висше образование е необходимо все повече да се акцентира върху възможностите за създаване на собствено предприятие като начин за професионална реализация. Придобиването на практически опит в реални условия трябва да бъде застъпено на много широка основа във всички дисциплини и на всички нива на образованието чрез подход, който стимулира

⁷¹ Докладът е представен в секция „Съвременно чуждоезиково обучение, методика, педагогика и психология“ на 17 октомври 2025 г. с оригинално заглавие на български език: ПЕДАГОГИЧЕСКОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО – ТРАНСФОРМИРАЩ МОДЕЛ НА ПЕДАГОГИЧЕСКО ОБЩУВАНЕ

решаването на проблеми и прави връзка с бизнеса в самия процес на обучението. Преди да завършат задължителното си образование, всички млади хора трябва да са преминали поне един практикум с предприемаческа насоченост.“ (Европейска комисия, 2012 г. „Преосмисляне на образованието: инвестиране в умения за постигане на по-добри социално-икономически резултати“, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0669:FIN:BG:PDF>)

За сектора на образованието и обучението това означава, че трябва да се положат усилия, за да се гарантира, че днешните европейски ученици развиват предприемачески умения и получават възможност да преминат „практикум с предприемаческа насоченост“. Това се отнася за всички нива на образованието, от предучилищното до висшето образование.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В Плана за действие „Предприемачество 2020“ и в Съобщението „Преосмисляне на образованието“ Европейската комисия подчертава необходимостта обучението по предприемачество да намери място във всички сектори на образованието, включително самостоятелното учене. И в двата документа държавите членки се призовават да осигурят на всички млади хора практически предприемачески опит преди завършване на задължителното образование, като се набляга на важността от практическите упражнения в образованието и обучението. Образованието е от компетентността на отделните държави членки, но мерките на европейско равнище могат да им помогнат да приспособят и усъвършенстват начините за наемане, обучение и развитие на преподавателите. Това може да бъде осъществено както чрез финансиране на мерки със системен ефект, по-специално чрез предложената програма „Еразъм +“, така и чрез подкрепа за взаимно учене от политиките и практиките на другите. Създаденият неотдавна Европейски институт за иновации и технологии също подпомага промяната на нагласите в подкрепа на предприемаческата култура, а неговите общности на знание и иновации (ОЗИ) вече имат собствени магистърски и докторски програми със силна предприемаческа насоченост. Учителите имат основна роля, тъй като оказват силно въздействие върху постиженията на учениците. Учителите с критическо мислене постоянно следят практиката си и я приспособяват съобразно желаните учебни резултати и индивидуалните потребности на учениците. Предприемачеството като ключова компетентност не включва непременно конкретен учебен предмет. То изисква по-скоро начин на преподаване, при който основна роля играят ученето чрез опит и работата по проекти. Учителите не дават отговори на учениците, а им помагат да търсят, да определят правилните въпроси и да намират най-добрите отговори. За да вдъхновят своите ученици и студенти и да им помогнат да развият предприемчивост, учителите трябва да притежават широка гама от творчески и предприемачески умения; те се нуждаят от училищна среда, която насърчава творчеството и поемането на риск, а грешките се възприемат като възможност за учене. Насърчаването на предприемачеството чрез образование може да постигне успех по един разумен начин само ако икономическите и социалните аспекти бъдат включени по балансиран начин в образователните стратегии. В света на високите технологии, където роботиката, изкуственият интелект и програмирането са ежедневие, се заражда една нова вълна в образованието – **Образование 5.0**. И тя идва с мисия: **да балансира техническото знание с човешките ценности**. Ако Образование 4.0 ни въведе в ерата на дигитализацията и иновациите (фиг.1), то Образование 5.0 надгражда всичко това с **фокус върху човека, етиката и устойчивото развитие** (фиг.2).

Какво е Образование 5.0?

Образование 5.0 е отговор на визията за „Общество 5.0“ – концепция, въведена в Япония, която поставя **човека в центъра на технологичния напредък**. Това е модел, който не просто обучава, а **възпитава съзнателни, отговорни и съпричастни граждани на света**.

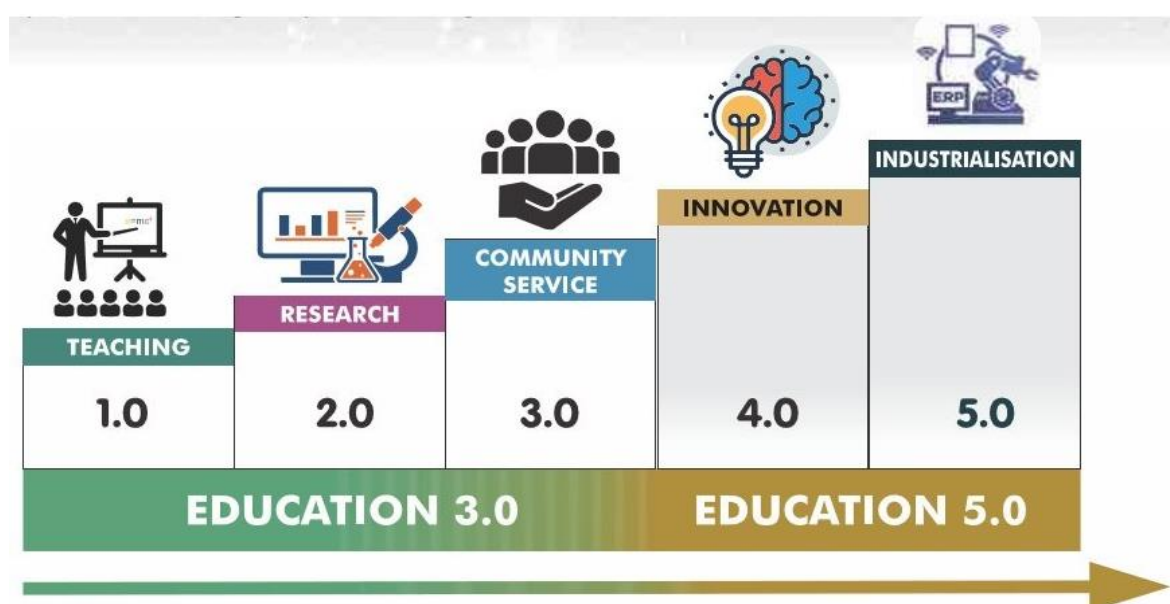
Основните му принципи са:

- **Емпатия и социална отговорност**

- Устойчиво развитие и екологично мислене
- Баланс между ума, сърцето и технологиите
- Подкрепа за творческото и емоционалното израстване
- Глобално гражданство и културна осъзнатост

Фиг. 1 Хронологичен дизайн на трансформациите в индустрията (по модел от <https://eniware.org>, 6.10.2020 г.)

Фиг. 2 Образование 5.0 в помощ на Индустрия 4.0 (по модел от <https://eniware.org>, 6.10.2025 г.)

В Стратегията за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж („Европа 2020“) се изтъква, че укрепването на знанията и иновациите е стимул за бъдещ растеж и се поставя изискване за подобряване на качеството на образованието. По-подробно описание на подкрепяните цели съдържат заключенията на Съвета от 12 май 2009 г. относно стратегическа рамка (табл. 1) за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („ЕСЕТ 2020 г.“). Основният принцип на тази рамка е ученето през целия живот, осъществявано във всички среди, независимо дали е формално, неформално или самостоятелно учене, и на всички равнища: от образованието в ранна детска възраст до висшето образование, професионалното образование и обучение и образованието за възрастни.

Табл. 1 Стратегически цели за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („ЕСЕТ 2020 г.“)

Стратегическа цел 1	<i>Прилагане на ученето през целия живот и мобилността;</i>
Стратегическа цел 2	<i>Подобряване на качеството и ефективността на образованието и обучението;</i>
Стратегическа цел 3	<i>Насърчаване на равнопоставеността, социалното сближаване и активното гражданско участие;</i>
Стратегическа цел 4	<i>Разгръщане на творчеството и новаторството, включително предприемаческия дух, при всички степени на образование и обучение.</i>

Последният документ, приет от Съвета през декември 2014 г., е „*Заключения на Съвета относно предприемачеството в образованието и обучението*“ (2015/C 17/02). Този изчерпателно доразвива предишни разработки в максимална степен и ги преобразува в конкретни препоръки към Комисията и държавите членки. Съветът се основава на определението на понятието „предприемачество“, използвано в *Препоръката относно ключовите умения за ученето през целия живот от 2006 г.* Това подчертава необходимостта от обучение в **предприемачески умения на ученици, студенти и стажанти, за да придобият те необходимото предприемаческо мислене и предприемачески умения.** Съветът призовава също така държавите членки да насърчават включването на предприемаческите умения в образователните програми, привличането на бивши абсолвенти – предприемачи, за да споделят своя опит със студентите и преподавателите, да правят оценки на ефективността на обучението по предприемачество, да подкрепят новосъздадени предприятия и бизнес инкубатори, както и много други дейности. Докладът на Европейския парламент се опира и на констатациите на едно неотдавнашно проучване на Европейската комисия „*Обучение по предприемачество: път към успеха*“. В проучването са представени данни от сравнението на 91 примера на образование по предприемачество в 23 държави. Преобладаващото впечатление е, че образованието по предприемачество дава резултати. Човек не се ражда предприемач, макар че предприемачеството е талант.

Научните изследвания показват, че предприемаческите умения могат да бъдат преподавани и по време на образователния процес. Образованието по предприемачество има доказано положително въздействие върху обучаемите: то им помага да увеличат своите амбиции по отношение на кариерата, води до по-висока заетост, подобряване на предприемаческите умения и нагласи, което води до промени в поведението по отношение на по-големия интерес към предприемачеството и творческото мислене, и до по-голям интерес към навлизане в стопанската дейност и завършване на средно образование. На институционално равнище образованието по предприемачество води до укрепване на предприемаческата култура, увеличаване на усилията на преподавателите, както и до засилване на ангажираността на вземащите решения (заинтересованите страни).

Така дефинирано предприемачеството може да бъде охарактеризирано като **начин на мислене и култура на поведение**, съдържащо следните маркери (табл. 2):

Табл. 2 Маркери за предприемачество (според доклада DRUID: "Икономическата свобода и предприемаческата активност: някои международни доказателства", Working Paper No. 06-18)

№	Маркери за предприемачество
1.	аз мога и ще бъда активен, вместо да чакам някой друг да реши моите проблеми;
2.	аз имам гражданска позиция по това, което се случва в средата около мен, и съзнателно ще променям тази среда;
3.	аз мога и знам как да реализирам идеите си;
4.	аз поемам отговорност за своите постъпки;
5.	аз съм гъвкав и реагирам адекватно на променящата се среда около мен;
6.	аз разбирам, че постигането на успех зависи от това да можеш да сътрудничиш и намираш общ език с хората около себе си;
7.	аз познавам различните професии, разбирам какво образование се изисква, за да мога да се развия в определена професионална област;
8.	аз подхождам прагматично и активно към решаването на проблемите, с които се сблъсквам, проучвам и аргументирам различни алтернативи, мислейки критично, и търся работещи решения;
9.	аз имам отношение към социалните и екологичните проблеми в днешния свят, към благотворителността и подкрепата за по-необлагодетелстваните членове на обществото.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Педагогическото предприемачество се утвърждава като **иновативна парадигма на педагогическата комуникация**, която отговаря на изискванията на съвременния свят. То преодолява границите между теория и практика, между учител и ученик, между знание и действие. В този модел комуникацията се превръща в **средство за създаване, трансформация и социална промяна**.

Учителят като предприемач на знанието изгражда култура на сътрудничество, креативност и критическо мислене, а ученикът – като активен участник – се превръща в съавтор на собственото си развитие. Така педагогическото предприемачество не е просто нов метод, а **нова философия на образованието**, която съчетава иновацията с хуманизма, комуникацията с действието и знанието със социалната отговорност.

Въпреки своя потенциал, педагогическото предприемачество среща редица предизвикателства. Част от тях са **институционални** – липса на автономия на учителя, административни ограничения и консервативни учебни програми. Други са **професионални** – недостатъчна подготовка на учителите за работа в предприемачески контекст и страх от неуспех (Niemi, 2021).

Съществува и риск концепцията да бъде **погрешно интерпретирана като инструмент за комерсиализация на образованието**, ако се акцентира върху икономическата, а не върху хуманитарната ѝ страна. Поради това е необходимо ясно разграничение между **икономическо предприемачество** и **педагогическо предприемачество**. Последното не цели печалба, а **създаване на социална стойност чрез образование**,

REFERENCES

- Cachia, R., Ferrari, A., Ala-Mutka, K., & Punie, Y. (2010). *Creative learning and innovative teaching: Final report on the study on creativity and innovation in education in the EU member states*. European Commission.
- European Commission. (2018). *EntreComp: The entrepreneurship competence framework*.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. Continuum.
- Illeris, K. (2014). *Transformative learning and identity*. Routledge.
- Lackéus, M. (2015). *Entrepreneurship in education: What, why, when, how*. OECD.
- Leffler, E., & Näsström, G. (2014). Entrepreneurial learning and school improvement: A Swedish case. *Education + Training*, 56(8/9), 696–713.
- Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. Jossey-Bass.
- Niemi, H. (2021). Teachers as innovative learning designers. *Education and Information Technologies*, 26, 1801–1824.
- Ruskova, M. (2020). *Pedagogical entrepreneurship and innovation in education*. Sofia University Press.
- Zhelezova-Mindizova, D. (2016). The skill of entrepreneurship and the contemporary transformations of the roles of teachers. In: Reports awarded with BEST PAPER Crystal Prize at 55th Annual Science Conference of Ruse University “Smart Specialization – Innovative strategy for regional economic transformation”.